

SHRINKAGE MĚSTA KARVINÁ

Eva Chromíková, Petra Koprajdová, Hana Pálková, Zuzana Polová

Ostravská univerzita v Ostravě, Přírodovědecká fakulta, 30. dubna 22, 701 03, Ostrava
tel. 732 180 085, petrakoprajdova@seznam.cz

Abstrakt

Tato práce se zabývá procesem „urban shrinkage“ neboli smršťováním měst. Cílem je popsat a analyzovat intenzitu procesu smršťování města na Karviné. Metodologicky naše práce vychází z výzkumného projektu „Governance of Shrinkage within European Context“, který byl realizován Katedře sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecké fakulty, Ostravské univerzity v Ostravě. Práce stručně definuje koncept „shrinkage“, a následně analyzuje proces smršťování Karviné, a to v jednotlivých tématických či problémových oblastech. Byla použita metoda kompilace odborných textů, metoda analýzy a interpretace statistických dat, práce s dokumenty, rozhovor s představitelem města Karviná a terénní pozorování. Výsledkem výzkumu je zjištění, zda toto město či jeho jednotlivé části prochází procesem smršťování.

Klíčová slova: smršťování měst; Karviná; demografie; infrastruktura; sociální exkluze

Vysvětlení termínu „shrinkage“

Termín „shrinkage“ je do češtiny překládán jako smršťování. „Pokouší se popsat typ města, kde vzhledem k ekonomickému úpadku či z jiných důvodů klesá počet obyvatel. Šetření jsou založena na empirických pozorováních a důkazech, zejména ve městech starých průmyslových regionů, např. oblast Porúří v Německu.“¹ Smršťování je dáno populačním úbytkem, nárůstem počtu neobydlených domů, nedostatečným využitím sociální a technické infrastruktury a růstem nákladů na její údržbu či snížením rozpočtu měst, jejichž výše je úměrná počtu obyvatel. Ne každý pokles populace však musí nutně znamenat smršťování v jeho negativní podobě. Je nutné brát v úvahu kontext jako například dřívější nedostatek bytů a sledovat také ostatní průvodní jevy.

Socio-demografická analýza

Skládá se z popisu a interpretace vývoje počtu obyvatel, jejich věkové a vzdělanostní struktury a dalších demografických ukazatelů, jako např. vývoj přirozeného přírůstku, migrační vývoj a vývoj celkové bilance obyvatelstva.

Dle demografické analýzy byl od roku 1970 zjištěn razantní pokles počtu obyvatel. Za posledních 40 let klesl počet obyvatel města Karviné o více než 24 %. Mezi léty 2001-2010 došlo k úbytku cca o 8,5 %², což dokumentuje trend dlouhodobého úbytku obyvatel. Hlavním důvodem populační ztráty je dlouhodobá migrace se záporným migračním saldem. Vystěhovalectví je způsobeno migrací za prací a suburbanizačním procesem, tedy vystěhovalectvím do rurálních obcí v zázemí města.

Data vývoje věkové struktury nám demonstrují stárnutí populace. Od roku 1991 vzrostl počet osob starších 65 let o 8,3 %. Naopak počet osob v předproduktivním věku poklesl o 6,7%. Produktivní složka obyvatel se výrazněji nemění. Průměrný věk obyvatel se za posledních 20 let zvýšil o 7,1 let (z 35,1 na 42,2), což opět demonstruje proces stárnutí obyvatelstva Karviné.

Problematika sociální exkluze a oblastí s vyšším sociálním statusem

Karviná se potýká s problematikou sociálně vyloučených lokalit, kde žijí hůře přizpůsobiví obyvatelé většinou romského původu. Existence sociálně vyloučených lokalit snižuje významně atraktivitu města jako celku a zhoršuje image města, což může mít vliv na vystěhovalectví. Problémovou lokalitou v Karviné je v současnosti zejména ulice Makarenkova v místní části Nové Město. Domy jsou zde

---

¹ K. Grossmann, A. Haase, D. Rink, ASteinführer, *Urban Shrinkage in East Central Europe? Benefits and Limits of a Cross-National Transfer of Research Approaches*, 2008, str. 82

² ČSÚ, vlastní výpočet

v dezolátním neobyvatelném stavu, jsou vysídlovány a jejich přízemní patra jsou zazděna. Investice do oprav se nevyplatí, proto by měly být neobydlené domy zbourány. V lokalitě Nové Město se jedná o domy, které dříve sloužily pro zaměstnance dolů, ti se z nich ale postupně vystěhovali. Jsou to domy, které byly postaveny v 50. letech 20. století. Jelikož jsou zde nízké nájemné, nastěhovaly se zde romské rodiny. Podle odhadu expertů zde v roce 2010 žilo zhruba 1 500 Romů. Byli to také Romové, kteří se zde přistěhovali z jiných problémových lokalit, které se rušily (např. Klášterní kolonie v Orlové).³ O začlenění romského etnika do společnosti se snaží vedení města Karviná spolu se Sdružením Romů Severní Moravy. Vznikl společný projekt „ROMCENTRUM“.

Podle R. Kvasničky jsou v Karviné vedeny další dvě sociálně vyloučené lokality: Vagonka – ulice Rudé armády (Karviná-Hranice) a Ubytovna Průkopník (Karviná-doly).

Naopak vznikají a rozšiřují se lokality s vyšším sociálním statusem nacházející se v části Karviná Ráj a Mizerov. V Karviné-Ráji se jedná konkrétně o ulici Nová, kde se staví nové rodinné domy. Další privilegovanou částí je také starý Ráj s individuální zástavbou na ulici Polská. V Karviné-Mizerově probíhá nová výstavba zejména na ulici Nad Dubinou. Růst sociálně – prostorové polarizace je typickým průvodním jevem smršťujících se měst.

Sídelní systém a bytový fond

Vývoj sídelního systému města Karviná je silně spjat s nálezem ložisek černého uhlí v 2. polovině 18. století, což zásadně pozitivně ovlivnilo hospodářský rozvoj regionu. Významná ložiska uhlí se nacházela pod samotným původním městem Karvinou a postupně byla odtěžena, což mělo vliv na poklesy reliéfu a narušení statiky domů, které byly postupně demolovány. Již před 2. světovou válkou se objevila myšlenka o přemístění centra původní Karviné a vybudování nové Karviné. K její realizaci došlo po válce. Nové město vzniklo spojením Karviné a okolních obcí (Starého Města, Fryštátu, Darkova a Ráje). Nová Karviná byla budována od 50. let 20. století kolem historického centra Fryštátu. Jelikož bylo město navrženo urbanistou a budováno prakticky na zelené louce, byla nejdříve vystavěna infrastruktura a později jednotlivé obytné čtvrti.

Zhodnocení stavu a dlouhodobého vývoje domovního a bytového fondu města je důležitým prvkem při analýze jeho smršťování. Město Karviná prošlo fází prudkého nárůstu nové domovní a bytové výstavby především v první polovině 20. století, ale i následným snižováním počtu domů a jejich vysídlováním. Od 80. let s úpadkem průmyslové výroby a těžby, a tedy i snížením počtu pracovních příležitostí, dochází k postupnému slábnutí poptávky po bydlení v této lokalitě. Lze zde pozorovat dlouhodobý trend snižování počtu domů a jejich vysídlování, kdy v poslední dekádě vzrostl počet neobydlených domů téměř o 50 %⁴.

Avšak situace ve snižování počtu domů v posledních 20-ti letech není již tak dramatická. Mezi léty 2001-2011 dochází opět k mírnému nárůstu počtu domů v řádu jednotek. To je dáno individuální výstavbou rodinných domů v městských částech s vyšším sociálním statusem Mizerov a Ráj. Jedná se konkrétně o ulice Nová, Polská a Nad Dubinou, kde probíhá výstavba nových moderních rodinných domů.

Fyzický stav bytového fondu Karviné byl v rámci terénního šetření hodnocen uspokojivě, a to především z důvodu postupné revitalizace jeho velké části. Revitalizací procházejí byty jak v soukromém vlastnictví, tak i byty městské či byty společnosti RPG.

Sociální infrastruktura

Infrastruktura školství v Karviné je v posledních letech postižena poklesem počtu žáků. V rámci plánované optimalizace mateřského a základního školství v minulém desetiletí dochází ojediněle k uzavírání základních škol (uzavření ZŠ ul. Žižkova), častěji se však město snaží řešit tuto situaci sloučením základních škol a mateřinek, kdy ze dvou menších subjektů je vytvořen jeden (např. sloučení

---

³ R. Kvasnička: Popis sociálně vyloučených lokalit v regionu Ostravska (2010), s. 71

⁴ ČSÚ, vlastní zpracování

Základní školy Prameny a Mateřské školy Dačického v Karviné-Ráji v roce 2009)⁵. Z územně plánovacího hlediska se důsledky optimalizace sítě škol v městě Karviné výrazněji neprojeví, většinou dojde pouze ke změně využití stávajících areálů a budov bez výraznějších negativních dopadů na okolí.

Fenomén stárnutí obyvatelstva s sebou přináší nárůst poptávky po sociálních a zdravotních službách určených pro seniory. V rámci města jsou jim proto nabízeny sociální služby jako klub důchodců, domov seniorů, osobní asistence, domácí ošetrovatelská péče, osobní asistence, dům s pečovatelskou službou apod. Z celkového výčtu je patrné, že kapacita sociálních a zdravotních služeb je dostatečná. Seniorům poskytuje péči rovněž řada lékařů se soukromou praxí, městská nemocnice s poliklinikou v městské části Ráj nebo Karvinská hornická nemocnice (tato nemocnice disponuje zvláštním oddělením nemocí z povolání). Místní obyvatelé mohou také využívat Jodových lázní v Karviné-Darkově. Zdravotní a sociální péče o seniory je zde tedy dostatečně zajištěna.

Hospodářství a trh práce

Hospodářství města je úzce spojeno s jeho historií. Těžba černého uhlí započala na Karvinsku již v druhé polovině 18. století a byla hlavní složkou hospodářství až do 90. let 20. století, kdy se její objem začal postupně snižovat. Bylo to dáno zejména vytěžením některých ložisek černého uhlí a zvýšeným důrazem kladeným na kvalitu životního prostředí. V důsledku omezování či zastavení těžby černého uhlí docházelo k propouštění zaměstnanců a uzavírání některých dolů společnosti OKD, která i navzdory tomu má v současné době cca 15 000 zaměstnanců a tím se řadí se mezi největší zaměstnavatele v Česku. Přesto omezení těžby na polovinu znamenalo ztrátu pracovních příležitostí v regionu trhu práce Karviná. Navíc původně vysoce nadprůměrné platy v hornictví od konce 90. let 20. st. již nemotivují k práci v hornictví v kombinaci s bydlením v Karviné.

Nezaměstnanost se stala v 90. letech sociálně-ekonomickým problémem přetrvávající dodnes. Město a celá oblast Karvinska prošla procesem deindustrializace a řadí se k oblastem s nejvyšší nezaměstnaností v Česku. Velkým přínosem pro zaměstnanost ve městě byla výstavba průmyslové zóny Nové Pole, kde firmy v současnosti zaměstnávají cca 1 900 zaměstnanců.

Město vykazovalo mezi léty 2001 i 2011 nadprůměrnou nezaměstnanost. Míra nezaměstnanosti v roce 2001 dosahovala 21,7 %. V roce 2011 byla míra nezaměstnanosti výrazně nižší, ale i přesto vykazovala nadprůměrné hodnoty tj. 15,1 %.⁶ Ačkoliv je zde patrný dlouhodobý trend snižování nezaměstnanosti, Karviná stále patří k městům s nejvyššími hodnotami tohoto ukazatele v republice. Nedostatek pracovních příležitostí ve městě a okolí je důvodem pro vystěhovalectví zejména mladší populace, což je dalším průvodním jevem smršťujících se měst.

Závěr

Město Karviná je dle demografických ukazatelů populačně ztrátové, což dokazuje fenomén shrinkage. Ne všechny ukazatele „*urban shrinkage*“ však byly naplněny. Navzdory snižování počtu domů i bytů, fyzický stav budov je díky probíhajícím revitalizacím uspokojivý a v některých částech města se zásadně zlepšuje. Zároveň dochází k výstavbě nových rezidenčních objektů ve východní části města. Naopak některá místa v sociálně vyloučených lokalitách výrazně upadají svou fyzickou strukturou i sociální skladbou obyvatelstva. Fenomén smršťování je patrný rovněž na růstu nezaměstnanosti, která je i přes nárůst počtu nových pracovních míst stále vysoká. Proto Karvinou hodnotíme celkově jako smršťující se město.

Poděkování

Tímto bychom chtěly poděkovat panu Bc. Břetislavu Vašíčkovi vedoucímu oddělení strategií a plánování, odboru rozvoje, Magistrátu města Karviná za velmi přínosné informace, ochotu a vstřícnost a také Mgr. Ivě Tiché za zprostředkování informací.

---

⁵ DANKOVÁ, M. 2009

⁶ Dle MPSV

Literatura

Danková, M. *Chystá se sloučení ZŠ Prameny a MŠ Dačického* [online]. Infoportály.cz,

© 2006-2011 POLAR televize Ostrava, s.r.o. Karviná, 15.5.2009 [cit. 2012-03-31]. Dostupné z: <<http://www.infoportaly.cz/karvinsko/karvina/1014-chysta-se-sloucení-zs-prameny-a-ms-dacickeho>>

Grossmann, Katrin, et al. (2008). *Urban shrinkage in East Central Europe? Benefits and Limits of a Cross-National Transfer of Research Approaches*. In: **Nowak, M., Nowosielski, M., (Eds.): Declining Cities / Developing Cities: Polish and German Perspectives**, Instytut Zachodni, Poznan, 77-99 s.

Sčítání lidu, domů a bytů k 3. 3. 1991. *Tabulky za obce, města, městské části. Okres Karviná*. Praha, červen 1992.

ČSÚ, Krajská reprezentace Ostrava. Sčítání lidu, domů a bytů 2001 okres Karviná. Moravskoslezský kraj. Ostrava, září 2003. ISBN 80-250-0463-5

Sčítání lidu, domů a bytů 2011. *Vše o území – Karviná – obec/město (okr. Karviná)* [online]. SLDBVO 1.0.18., Copyright © 2009-2011 Český statistický úřad [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://vdb.czso.cz/sldbvo>>

Český statistický úřad. Sčítání lidu, domů a bytů k 1. 3. 2001 – dojížděky a vyjížděka k 1. 3. 2001 [online]. © Český statistický úřad 2012. Aktualizováno dne: 28. 10. 2006 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://www.scitani.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/4122-04>>

Statistiky nezaměstnanosti z územního hlediska [online]. © Ministerstvo práce a sociálních věcí. Praha, 2012 [cit. 2012-03-22]. Dostupné z: <<http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/uzem>>

Kvasnička, Radim. *Popis sociálně vyloučených romských lokalit v regionu Ostravska*. Ostrava, 2010. [online]. [cit. 2011-3-22]. Dostupné z: <<http://www.socialni-zaclenovani.cz/hlavni-stranka/item/139-vyzkum-mapuje-sociálně-vyloučené-lokality-v-regionu-ostravska>>

Trocha historie [online]. Oficiální informační server Statutárního města Karviná [cit. 2012-03-25]. Dostupné z: <http://portal.karvina.org/portal/page/portal/uvodni_stranka/mesto_karvina/o_meste/historie>

Územně analytické podklady pro správní obvod úřadu územního plánování Karviná [online]. Rozbor udržitelného rozvoje území včetně určení problémů k řešení, aktualizace 2010 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <

http://mapy.karvina.org/legend/Rozbor_ubr%C5%BEiteln%C3%A9ho_rozvoje_%C3%BAzem%C3%AD.pdf>

Týden.cz. Úvahy o demolici. Bakala chce v Karvině zbourat 216 bytů [online]. © 2006 EMPRESA MEDIA, a.s., 2006-2012, © Created by Sabre s.r.o. 29. 03. 2012 [cit. 2012-03-30]. Dostupné z: <http://www.tyden.cz/rubriky/byznys/cesko/bakala-chce-v-karvine-zbourat-216-bytu_229603.html>

Abstract

This essay examines the process of "urban shrinkage". The aim is to describe and analyze intensity of the process of "urban shrinkage" on the Karviná. The methodology is based on the research project "Urban shrinkage in Ostrava", which was prepared at the Department of Social Geography and Regional Development, Faculty of Science, University of Ostrava. The work includes a brief clarification of the concept of "shrinkage", subsequently was analyzed process of urban shrinkage and then analyzes the process of shrinkage in Karviná and in individual thematic or problem areas. We had used the method of quantitative analysis, the method of compilation of professional literary texts, and worked with available documents, interview with representative of Karviná and terrain research. The result of the research is finding that the city or its individual areas are being in the process of shrinkage.

Key words: *urban shrinkage, Karviná, demography, infrastructure, social exclusion*